УДК: 904.2(35:395)"6383"

О. В. Симоненко

ВИРОБИ З БЛИЗЬКОГО СХОДУ У САРМАТІВ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я [1]

У статті аналізуються речі близькосхідного походження, які потрапляли до сарматів двома основними шляхами — як військові трофеї і як предмети торгівлі. До трофеїв можна віднести шоломи типу Монтефортіно, отримані сарматами у Малій Азії під час Мітридатових війн. Предметами торгівлі через античні центри Північного Причорномор'я слід вважати багато речей, виготовлених на Близькому Сході (у Малій Азії, Леванті, Єгипті, Парфії). Це поліхромні ювелірні вироби, намисто деяких типів, амулети з єгипетського фаянсу, деякі види скляних і фаянсових посудин.

Ключові слова: сармати, Близький Схід, імпорт, шолом, ювелірні вироби, скляний посуд, намисто, скло, фаянс.

У сарматських похованнях на території України не є рідкісними знахідки імпортних речей, виготовлених на Близькому Сході — в Малій Азії, Сирії, Юдеї, Єгипті, Ірані. Найчастіше в дослідженнях вони фігурують під назвою «римський імпорт» — хоча б тому, що перелічені території (за винятком Ірану) у різний час були провінціями Римської імперії.

Близькосхідні речі потрапляли до сарматів, головним чином, двома шляхами: як військові трофеї і як предмети торгівлі. Зрозуміло, якась частина речей (особливо рідкісних та екзотичних) могла бути подарунками, предметами обміну або просто здобиччю.

Ймовірно, близькосхідними трофеями можна вважати бронзові шоломи типу Монтефортіно. Вони знайдені поблизу сс. Мар'ївка Миколаївської області, Весела Долина і Біленьке Одеської області, Привілля Луганської області, в кургані Токмак-Могила та біля с. Приморське Донецької області, в т. зв. скарбах II — початку I ст. до н. е. [Симоненко, 2015, с. 166—174].

Шоломи з Мар'ївки, Біленького і Токмак-Могили практично ідентичні за формою тулії, кнопки й декору (рис. 1, *1—3*). Вони відносяться до 1 групи шоломів типу Монтефортіно, знайдених у Східній Європі [Симоненко, 2015, с. 174]. За пропорціям та іншими ознаками шоломи цієї групи відповідають типу B за класифікацією Х.Р. Робінсона. Найближчі аналоги їм походять з Південної Франції [Barroul, Sauzade, 1969, p. 23—25], Північної Італії [Schaaff, 1988, S. 318 ff.] та з Піренейського півострова [Garcia-Maurico Múzquiz, 1993, p. 97—123; Quesada Sanz, 1997, p. 554 ff.]. Аналоги нашим шоломам, знайдені в археологічному контексті в Іспанії, датовані кінцем III — I ст. до н. е. [Garsia Maurico Múzquiz, 1993, p. 124, fig. 35].

Шоломи з Веселої Долини, Приморського і Привілля (2 група) відрізняються спрощеним орнаментом і конструкцією кнопки (рис. 1, *4—6*). Вони зроблені, скоріш за все, як наслідування «класичним» екземплярам 1 групи ковалями інших шкіл або країн. До такого висновку приводять елементи конструкції і декору, повторені на цих виробах недбало, невміло або зі змінами. Датуються тим самим часом, що й шоломи 1 групи.

Чому ж західноєвропейські шоломи пропонується вважати близькосхідним імпортом? Є гіпотеза, згідно якої до сарматів ці шоломи потрапили, швидше за все, з Малої Азії під час Мітридатових воєн [Раев, Симоненко, Трейстер, 1990, с. 124]. У розвиток цієї ідеї М.Б. Щукін висловив цікаве припущення про те, що союзники Мітридата VI сармати могли отримати ці шоломи після переозброєння понтійської армії

1. Статтю підготовлено у рамках авторського проекта «Близькосхідний імпорт у сарматів», виконуваного у листопаді 2011 — січні 2012 рр. в Інституті археологічних досліджень імені У.Ф. Олбрайта (Єрусалим).

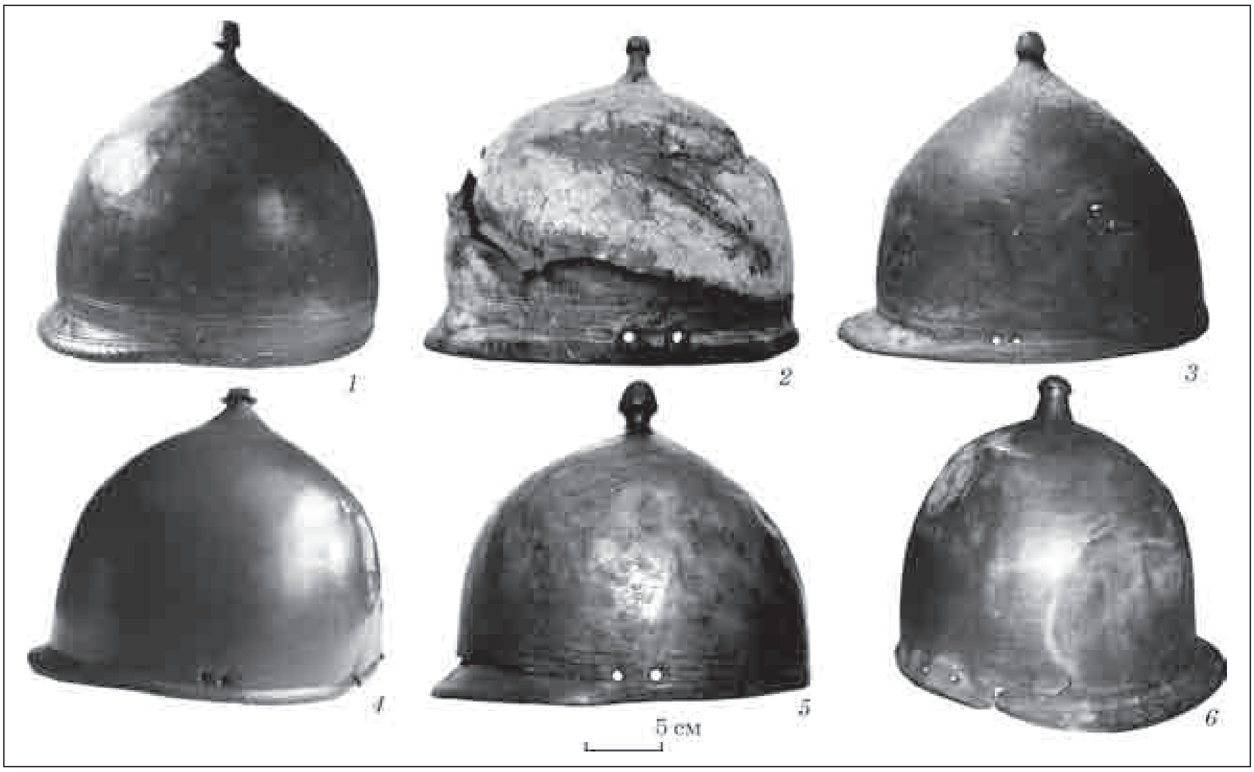

Рис. 1. Шоломи типу Монтефортіно з сарматських пам'яток України: *1* — Мар'ївка; *2* — Біленьке; *3* — Токмак-Могила; *4* — Весела Долина; *5* — Привілля; *6* — Приморське

напередодні війни з Римом. «Морально застаріле», як писав М.Б. Щукін, озброєння могло бути передано їм [Щукин, 1994, с. 143].

Можливе й ще одне пояснення. З одного боку, більшість наших шоломів типу Монтефортіно є на подив однотипна за формою, орнаментацією і деякими деталями, утворюючи ніби одну «партію»; з іншого боку, вони дуже близькі іспанським знахідкам. Відомо, що армію Мітрідата VI навчали і переозброювати офіцери, надіслані з Іспанії Серторієм, що підняв там заколот проти Помпея. Чи не в такий спосіб сармати — союзники Мітридата отримали іспанські шоломи? Вони могли належати прибулим серторіанцям, які продали (подарували, обміняли — ми ніколи не дізнаємося правди) їх галатам або сарматам.

У другій половині I ст. н. е. грецькі поліси Тіра, Ольвія, Херсонес і Боспорське царство опинилися в політичній і культурній орбіті Риму. Інтереси Римської імперії і сарматів перетнулися у Північному Причорномор'ї, куди полинули товари з усіх провінцій, в тому числі й близькосхідних. У свою чергу, торгівля зі степовими варварами складала істотну частку в економіці північно-понтійських міст. Кочовики віддавали перевагу, головним чином, предметам розкоші: металевому і скляному посудові, ювелірним прикрасам, намисту. Серед цих товарів були імпорти з країн Близького Сходу.

З «царського» поховання другої половини I ст. н. е. [Симоненко, 2011, с. 23] в кургані Соколова Могила на півдні України [Ковпаненко, 1986, с. 33, 38, рис. 32; 33; 35; 36] походять золота фібула і перстень з символами Ісіди, інкрустованими агатовим склом і гранатами (рис. 2, *1, 2*). Фібула-брошка з Соколової Могили демонструє досить поширене явище сарматського часу: вторинне використання ранішого предмета, який представляв матеріальну цінність, або просто рідкісного. Її зроблено з щитка пізньоелліністичної поліхромної сережки у формі корони Ісіди, до якого колись рухомо кріпилася пишно прикрашена нижня частина сережки. У Північному Причорномор'ї сережки такого типу знайдені в Артюховському кургані (рис. 2, *5*) кінця II — початку I в. до н. е. [Максимова, 1979, с. 27]. Мода на ювелірні прикраси з цим мотивом пішла з птолемеївського Єгипту, і у II—I ст. до н. е. вони були популярні в усьому Східному Середземномор'ї. Сережки з щитками у вигляді корони Ісіди є в колекціях Британського музею (рис. 2, *6*) [Walker, Higgs, 2001, p. 93], Бруклінського музею мистецтв (рис. 2, *7*), Метрополітен Музею мистецтв (рис. 2, *8*) [Antiquities, 1987, p. 307, cat. No. 184]. Інкрустація останніх досить близька фібулі з Соколової Могили.

Важко сказати, коли й хто переробив зламану сережку у фібулу-брошку, що потрапила кінець кінцем до сарматської «цариці». Навіть якщо це сталося в ювелірній майстерні одного з античних міст Північного Причорномор'я, основу фібули — щиток сережки — було виготовлено на Близькому Сході. Прикладами вторинного використання щитків сережок з короною Ісіди є діадема і намисто з поховань першої половини I ст. н. е. в некрополі Пантікапея [фонди Державного Ермітажу], де такі щитки використані як підвіски [Treister,

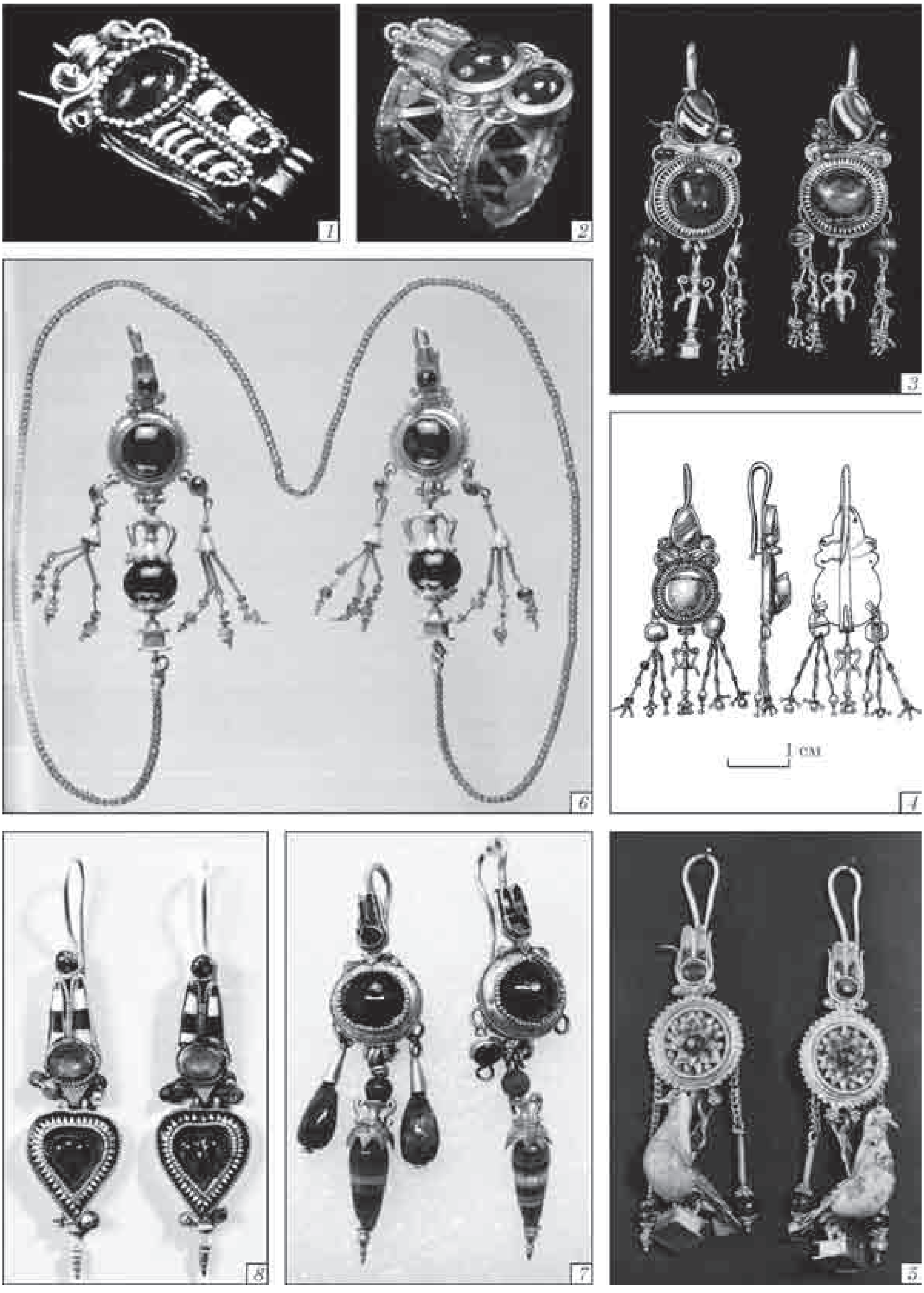

Рис. 2. Ювелірні прикраси близькосхідного походження: *1, 2* — Соколова Могила; *3, 4* — Ногайчинський курган; *5* — Артюховський курган (за: [Максимова, 1979]); *6* — Британський музей (за: [Walker, Higgs, 2001]); *7* — Бруклинський музей мистецтв (фото автора); *8* — Метрополітен Музей мистецтв (за: [Antiquities …, 1987])

2002, p. 38, pl. V, 9; Мордвинцева, Трейстер, 2007, с. 60, кат. № А 201.1; А 221.2].

Безумовно, близькосхідним імпортом є сережки з Ногайчинського кургану (рис. 2, *3*). Вони детально проаналізовані М.Ю. Трейстером [Treister, 1997, p. 134—137; Трейстер, 2000, с. 190—192; Мордвинцева, Трейстер, 2007, с. 104, 105], який датував їх II—I ст. до н. е. на підставі вище наведених паралелей з Британського та Бруклинського музеїв. Не виключено, що втрачені кам'яні

Рис. 3. Ювелірні прикраси близькосхідного походження: *1—3, 6, 7* — Ногайчинський курган; *4* — бронзові фігурки з Лувру (за: [Braemer, 1977]); *5* — медальон чаші з Музею Пола Гетті (за: [Pfrommer, 1993]); *8* — Стара Осота (фото автора); *9* — Британський музей, інв. № GR 1917.5—1.1615 (за: [Higgs, 2001]); *10* — Арсіноя III; *11* — Клеопатра VII; *11—13* — Венера (за: [Walker, Higgs, 2001])

або скляні корпуси амфоподібних підвісок ногайчинських сережок були схожої форми. Декор з чорних і білих емалевих трикутників навколо центральної вставки зближує ногайчинські сережки і сережки з колекції Христоса Бастіса [Antiquities, 1987, p. 307, cat. No. 184], що зберігаються в Метрополітен Музеї (рис. 2, *8*). На думку П. Девідсон і Е. Олівера, такі сережки походять зі Східного Середземномор'я [Davidson, Oliver, 1984, p. 69].

Чудовими зразками пізньоелліністичної торевтики є золоті поліхромні браслети з цього ж комплексу (рис. 3, *1, 2*). До численних аналогів композиції з Еротом і Псюхе на кінцях корпусу браслетів (рис. 3, *3*), наведених М.Ю. Трейстером [Treister, 1997, p. 128—132], слід додати мініатюрні бронзові фігурки цих божеств в аналогічній позі (рис. 3, *4*), ймовірно, з Родосу, які зберігаються у Луврі [Braemer, 1977, p. 43]. Іконографічно вони, разом з рельєфом на медальйоні чаші з Музею Пола Гетті (рис. 3, *5*), є найближчими аналогами фігуркам на браслетах з Ногайчинського кургану. На думку М. Пфроммера, чаша з музею Гетті була зроблена десь на елліністичному Близькому Сході [Pfrommer, 1993, p. 128]. Ногайчинські браслети датовані другою половиною II — початком I ст. до н. е. [Мордвинцева, Трейстер, 2007, с. 142]. Технологічні і стилістичні паралелі не дають точної «адреси» місця їх виробництва — це міг бути як елліністичний Близький Схід, так і птолемеївський Єгипет.

У Ногайчинському кургані та Старій Осоті знайдено персні з порожньою шинкою пізньоелліністичного типу (рис. 3, *6—8*). Не виключено, що вони могли бути зроблені на Близькому Сході. Тотожній за формою перстень I ст. до н. е. з позолоченого вапняку зі скляною гемою (рис. 3, *9*) був нібито знайдений поблизу Розеттської брами в Олександрії [Higgs, 2001, cat. no. 118; Британський музей, інв. № GR 1917.5—1.1615]. Більшість перснів з такою шинкою знайдено на півдні Східної Європи та Кіпрі. Кілька зразків виявлено в Болгарії, на Криті, в Сирії [Ondrejovб, 1975, p. 36, note 2]. Форма шинки характерна для III—II ст. до н. е. [Ondrejovб, 1975, p. 35—36, pl. I, *4*; II, *4*; Симоненко, 1993, с. 89].

Вельми цікавою є гема в ногайчинському персні — інталія на темно-фіолетовому склі, голова жінки у стефані ліворуч (рис. 3, *7*). Так зображували цариць Єгипту Арсіною II й III на монетах. Проте ніхто не може гарантувати, що на гемі зображено саме її. Образ Арсіної наприкінці доби еллінізму і у ранній римський час ототожнювався з Афродітою-Венерою [Неверов, 1976, с. 173; Plantzos, 1999, p. 50], при цьому іконографія залишалася без змін: зачіска з вузлом на потилиці, локони на шиї, валик на лобі й стефана. Так зображено Арсіною III на золотих октадрахмах Птолемея V Єпіфана 202—180 рр. до н. е. (рис. 3, *10*), Клеопатру VII на бронзовій монеті 51—30 рр. до н. е. (рис. 3, *11*), Венеру на денаріях Юлія Цезаря 47—45 рр. до н. е. (рис. 3, *14*) і Октавіана 34—28 рр. до н. е. (рис. 3, *12, 13*). Таким чином, немає підстав бачити в зображенні на ногайчинській гемі саме портрет Арсіної III, як вважають [Зайцев, Мордвинцева, 2003, с. 91]. Стиль геми, аналоги й стан оправи схиляють до думки про більш пізнє виготовлення інталії замість втраченого оригіналу [Симоненко, 2011, с. 116—123].

Дуже популярним у сарматів було намисто з напівкоштовних камінців та мінералів, скла, фаянсу. Місце виробництва більшості прикрас цієї категорії визначити важко, проте єгипетське походження декількох типів бус (напр.: Алексєєва 62 і 385) можна вважати встановленим.

Єгипетське ж походження мають поширені у сарматський час [Симоненко, 2011, с. 116] фаянсові плакетки у формі мініатюрних вівтарів, скарабеїв, левів, жаб, амфор, здвоєних циліндрів тощо (рис. 4). Амулети з єгипетського фаянсу масово вироблялися з першої чверті VI ст. до н. е. у Навкратісі в Єгипті. Наприкінці цього століття, у зв'язку з початком перських завоювань, їх виробництво згасає і поновлюється лише у III ст. до н. е. [Алексеева, 1975, с. 25]. У римський час фаянсові амулети робилися не тільки у Навкратісі, але й в Олександрії [Spaer, 2001, p. 162]. Численність їх на півдні Східної Європи знаходиться у відчутній диспропорції з незначним числом таких знахідок у самому Єгипті і на Близькому Сході. Створюється враження, що середземноморські майстерні працювали, спеціально орієнтуючись на споживачів у Північному Причорномор'ї, де їхню продукцію знайдено в сарматських, меотских, пізньоскіфських і античних некрополях.

На Близькому Сході були зроблені деякі скляні посудини з сарматських могил [1]. Кінцем IV — III ст. до н. е. датовано литий ахеменідський калікс з Семенівки Одеської обл. (рис. 5, *1*). Відомо кілька знахідок цілих і фрагментованих посудин зі скла міллєфіорі [Simonenko, 2003, p. 44, 45; Зайцев, Мордвинцева, 2003, с. 80, рис. 14, *6*; Симоненко, 2006, с. 137—152; 2011, с. 70—77]. Таке скло робилося у Єгипті та Італії.

Фрагменти неглибокої чаші міллєфіорі близькосхідної роботи знайдені в кургані біля с. Богуслав Дніпропетровській обл. (рис. 5, *2*). Найближча за формою і забарвленням паралель знаходиться в колекції Музею скла у Корнінгу (рис. 5, *3*) та вважається виготовленою в Олександрії [Goldstein, 1979, p. 180, cat. no. 467].

У сусідньому кургані знайдені фрагменти фацетованого келиха типу Еггерс 187 (форма Айсінгс 21) (рис. 5, *4*). Такі келихи мали або високий конічний корпус, прикрашений 10—12 рядами фасеток, або низький, з одним-чотирма рядами фасеток. Наш келих є низь-

1. Близькосхідне скло у сарматських могилах — тема, яка вимагає окремої роботи із залученням даних хімічних і технологічних аналізів. Через обмежений обсяг статті в ній наводяться лише загальні дані.

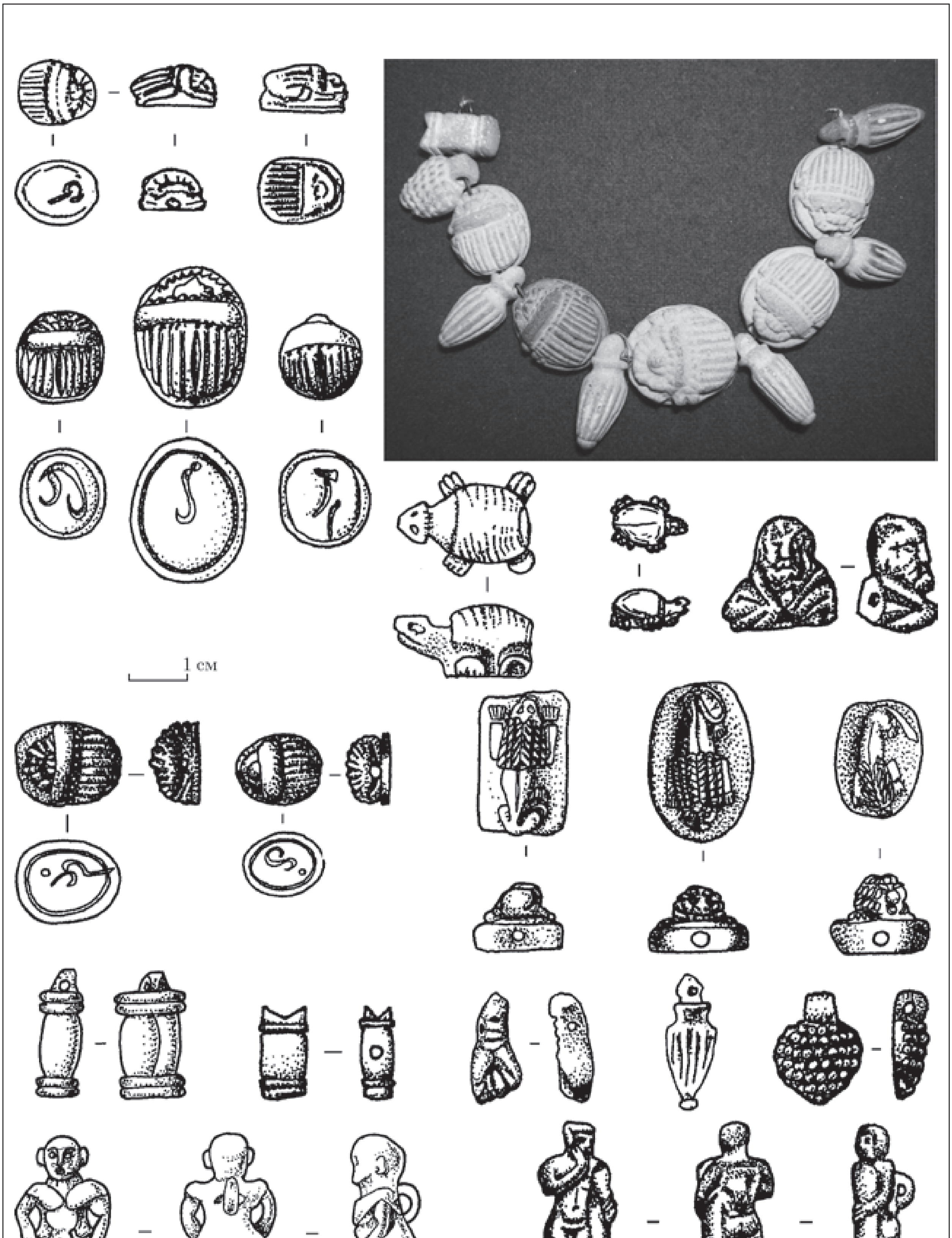

Рис. 4. Єгипетський фаянс з сарматських могил

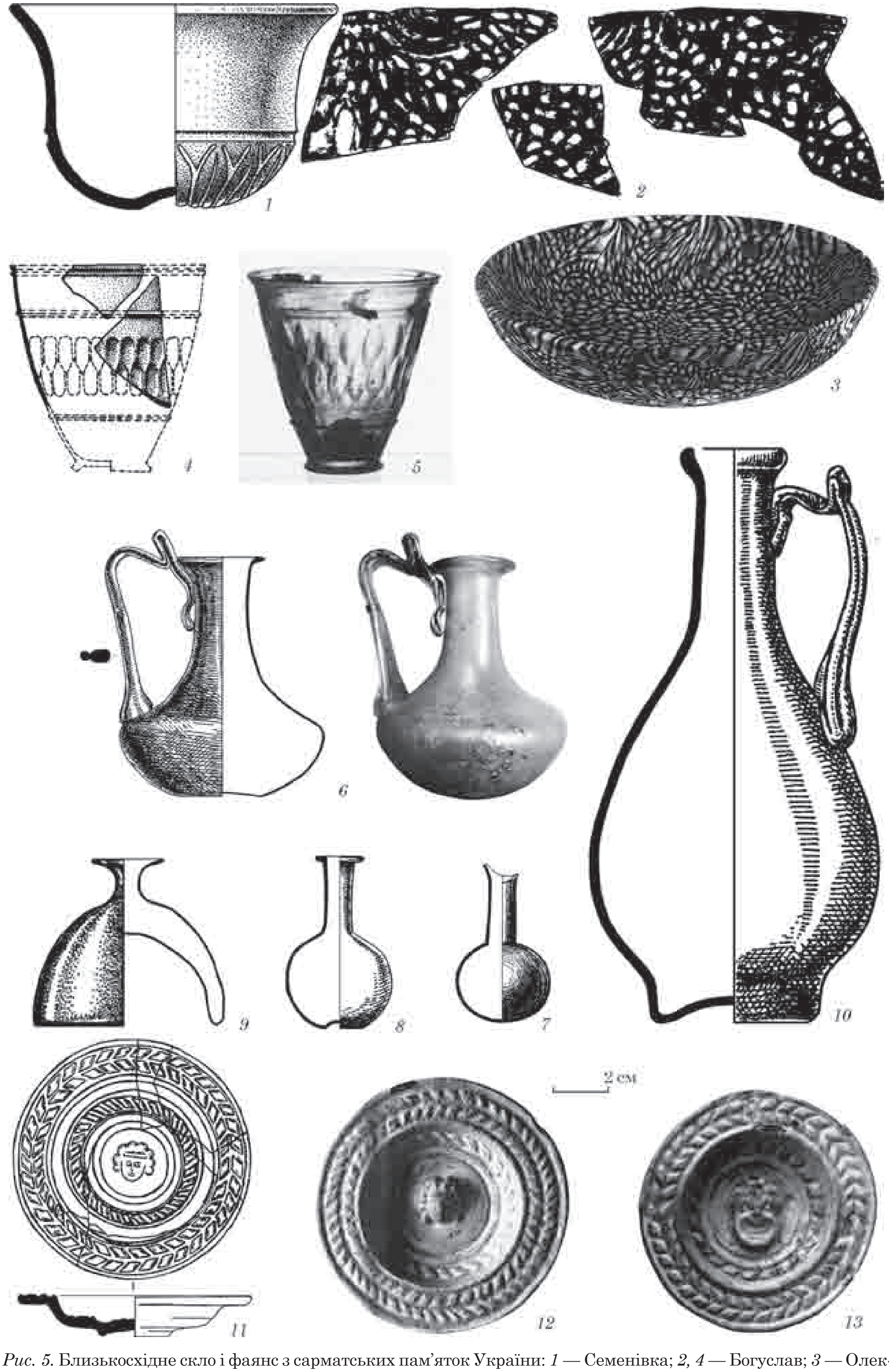

Рис. 5. Близькосхідне скло і фаянс з сарматських пам'яток України: *1* — Семенівка; *2, 4* — Богуслав; *3* — Олександрія (за: [Goldstein, 1979]); *5* — музей мистецтва та ремесла в Гамбурзі (за: [Oliver, 1984]); *6* — Аккермень-2; *7* — Маяки; *8* — Усть-Кам'янка; *9, 10* — Михайлівка; *11* — Ногайчинський курган (за: [Зайцев, Мордвинцева, 2003]); *12* — Тегеранський музей (за: [The splendour …, 2001]); *13* — Смірна (за: [Jeammet, 2005])

кою формою групи II класифікації Е. Олівера, [Oliver, 1984, p. 37]. Б. Рютті, виходячи із знахідок в Аугусті, вважала, що такий посуд побутував з флавієвого по адріановий час [Rьtti, 1991, S. 59]. Е. Олівер датував такі келихи кінцем I — початком II ст. н. е. [Oliver, 1984, p. 41], К. Айсінгс — кінцем I — II ст. н. е. [Isings, 1957, p. 37]. Такі посудини були поширені по всій імперії. К. Айсінгс вважала їх єгипетською або сирійською продукцією [Isings, 1957, p. 37], Е. Олівер припускав в цілому східне [можливо, єгипетське] походження [Oliver, 1984, p. 38—40].

Близькою аналогією нашому келиху може бути посудина з Музею мистецтва та ремесла [Museum …] в Гамбурзі (рис. 5, *5*) діаметром 7,5, висотою 7,9 см [Oliver, 1984, p. 47, cat. 12]. Схоже, келих з Богуслава мав такі самі пропорції. У комплексі знайдені фрагменти двох вузькогорлих амфор типу Шелов В або Внуков С IV В. Вони датуються другою третиною I — серединою II ст. н. е. [Шелов, 1978, с. 18] або 80—140-ми рр. [Внуков, 2006, с. 167].

У кількох сарматських могилах було виявлено бальзамарії з кулястим корпусом і у вигляді мініатюрного глечика (рис. 5, *6—8*), виготовлені в майстернях Юдеї та Сирії [Simonenko, 2003, p. 55—56; Симоненко, 2011, с. 82—84, рис. 52]. У курганному похованні кінця I ст. н. е. біля с. Михайлівки в Одеській обл. було знайдено бальзамарій (рис. 5, *9*) дуже рідкісного типу [Симоненко, 2002, с. 132—139; 2011, с. 84, 85, рис. 53; Simonenko, 2003, p. 47, 48]. На думку Дж. Хейза, такі посудини вироблялися у Сирії або Палестині в I — на початку III ст. н. е. [Hayes, 1975, p. 34]. До цього ж комплексу входить глек з прозорого фіолетового скла (рис. 5, *10*), ймовірно, східно-середземноморського походження [Куніна, 1997, с. 302].

Фаянсова тарілка рідкісного типу (рис. 5, *11*) була серед начиння могили сарматської «цариці» у Ногайчинському кургані [Зайцев, Мордвинцева, 2003, с. 80, рис. 14, *2*; Симоненко, 2011, с. 87, 88, рис. 54, *1, 2*]. Найближчим аналогом їй є посудина з Національного музею Ірану (Тегеран), знайдена в іранському Азербайджані. Видавці датують її парфянським періодом, інших даних немає [The splendour, 2001, p. 391]. Діаметр цієї тарілки 9 см, тобто майже такий самий, як у ногайчинської (рис. 5, *12*). Збігаються також колір, орнаментація та іконографія рельєфної голови на дні. Ю.П. Зайцев і В.І. Мордвинцева навели ще одну дуже близьку паралель — тарілку із Смірни I ст. до н. е. [Зайцев, Мордвинцева, 2007, с. 328, рис. 9, *6*]. Вона практично ідентична ногайчинській за діаметром (8,2 см) і орнаментацією, лише в центрі дна інша рельєфна маска — Сатіра (рис. 5, *13*). Подібні тарілки робилися в Єгипті або Парфії [Jeammet, 2005, p. 191].

Такі є нечисленні, але досить яскраві знахідки близькосхідних імпортів у могилах причорноморських сарматів. За винятком трофейних предметів озброєння, інші речі (ювелірні прикраси, намисто, скляні й фаянсові посудини) потрапили у степ через треті руки і не є свідченням безпосередніх контактів між сарматами і країнами Близького Сходу. І це не дивно, з огляду на величезні відстані і великі відмінності між цими двома культурними світами. Цікаво, що всі близькосхідні предмети з могил сарматів датуються пізньоелліністічним і ранньоримским часом. У пізньосарматських пам'ятках (друга половина II — IV ст. н. е.) близькосхідні речі відсутні. Швидше за все, це відбиває переорієнтацію торгівельних зв'язків античних міст Північного Причорномор'я на європейські провінції імперії.

Алексеева Е.М. Античные бусы Северного Причерноморья. — М., 1975. — 95 с. (САИ. — Г 1—12).

Внуков С.Ю. Причерноморские амфоры. I в. до н. э. — II в. н. э. — Ч. II: Петрография, хронология, проблемы торговли. — СПб., 2006. — 317 с.

Зайцев Ю.П., Мордвинцева В.И. «Ногайчинский» курган в степном Крыму // ВДИ. — 2003. — № 3. — С. 66—99.

Зайцев Ю.П., Мордвинцева В.И. Датировка погребения в Ногайчинском кургане. Диалоги с оппонентом // Древняя Таврика. — Симферополь, 2007. — С. 319—358.

Ковпаненко Г.Т. Сарматское погребение I в. н. э. на Южном Буге. — К., 1986. — 150 с.

Кунина Н.З. Античное стекло в собрании Эрмитажа. — СПб., 1997. — 359 с.

Максимова М.И. Артюховский курган. — Л., 1979. — 151 с.

Мордвинцева В.И., Трейстер М.Ю. Произведения торевтики и ювелирного искусства в Северном Причерноморье. — Т. I—III. — Симферополь; Бонн, 2007.

Неверов О.Я. Портретные геммы и перстни из Северного Причерноморья // Тр. ГЭ. — 1976. — Вып. 17. — С. 166—182.

Раев Б.А., Симоненко А.В., Трейстер М.Ю. Этрусско-италийские и кельтские шлемы в Восточной Европе // Древние памятники Кубани. — Краснодар, 1990. — С. 117—135.

Симоненко А.В. Сарматы Таврии. — К., 1993. — 142 с.

Симоненко А.В. Михайловские «рюмки» // Северное Причерноморье в античное время: К 70-летию С.Д. Крыжицкого. — К., 2002. — С. 132—136.

Симоненко А.В. Стекло миллефиори в сарматских погребениях // Liber Archaeologicae: Сб. ст., посвящ. 60-летию Б.А. Раева. — Краснодар, 2006. — С. 137—152.

Симоненко А.В. Сарматские всадники Северного Причерноморья. — СПб., 2010. — 328 с.

Симоненко А.В. Римский импорт у сарматов Северного Причерноморья. — СПб., 2011. — 272 с.

Трейстер М.Ю. О ювелирных изделиях из Ногайчикского кургана // ВДИ. — 2000. — № 1. — С. 182—202.

Хазанов А.М. Очерки военного дела сарматов. — М., 1971. — 169 с.

Шелов Д.Б. Узкогорлые светлоглиняные амфоры первых веков н. э. // КСИА АН СССР. — 1978. — Вып. 156. — С. 16—21.

Щукин М.Б. На рубеже эр. Опыт историко-археологической реконструкции политических событий III в. до н. э. — I в. н. э. в Восточной и Центральной Европе. — СПб., 1994. — 323 с.
Antiquities from the Collection of Christos G. Bastis: New York, 1987. — Mainz, 1987. — 340 p.
Barruol G., Sauzade G. Une tombe de guerrier a Saint-Laurent-des-Arbes [Gard]. Contribution a l'йtude des sйpultures du I[er] siиcle av. J. C. dans la basse vallйe du Rhфne // Rivista di Studi Liguri. — 1969. — **XXXV**, **1—3**. — P. 14—89.
Braemer F. Observations sur des Grandes Statuettes et des petits «Grand Bronzes» reprйsentant des Types Rйpandus a travers l'Empire Romain // Annales de l'Universite Jean Moulin. Actes du Ive Colloque International sur les Bronzes antiques. — Lyon, 1977. — P. 41—52.
Cleopatra of Egypt. From History to Myth. — Princeton, 2001. — 384 p.
Davidson P.F., Oliver A. Ancient Greek and Roman Gold Jewelry in the Brooklyn Museum. — New York, 1984. — 214 p.
Garsia-Maurico Múzquiz J. Los cascos de tipo Montefortino en la peninsula Iberica. — Complutum. — 1993. — Vol. 4. — P. 95—146.
Goldstein S.M. Pre-Roman and Early Roman Glass in the Corning Museum of Glass. — Corning; New York, 1979. — 312 p.
Greek Jewellery from the Benaki Museum Collections. — Athens, 1999. — 520 p.
Hayes J.W. Roman and Pre-Roman Glass in the Royal Ontario Museum: a catalogue. — Toronto, 1975. — 229 p.
Higgins R.A. Greek and Roman Jewellery. — Berkeley, 1980. — 243 p.
Higgs P. Limestone ring with a glass intaglio showing a portrait of a woman // Cleopatra of Egypt: from History to Myth. — Princeton, 2001. — P. 98—99.
Isings C. Roman glass from dated finds. — Groningen; Djakarta, 1957. — 185 p.
Jeammet V. La cйremique a glasure plombiиre aux йpoques hellйnistique et romane // Fanences de l'Antiquitй. De l'Egypte a l'Iran. — Paris, 2005. — P. 191—197.
Oliver A. Early Roman Faceted Glass // JGS. — 1984. — Vol. 26. — P. 35—58.
Ondrejovб I. Les bijoux antigues: du Pont Euxin septentional. — Praha, 1975. — 83 p.
Pfrommer M. Metalwork from the Hellenized East: catalogue of the collections, the J. Paul Getty Museum. — Malibu, 1993. — 244 p.
Plantzos D. Hellenistic Engraved Gems. — Oxford, 1999. — 148 p.
Quesada Sanz F. Montefortino-type and Related Helmets in the Iberian Peninsula: A Study in Archaeological Context // Journal of Roman Military Equipment Studies. — 1999. — Vol. 8. — P. 151—166.
Robinson H.R. The Armour of Imperial Rome. — Thatford, 1975. — 200 p.
Rьtti B. Die Rцmischen Glдser aus Augst und Kaiseraugst. Forschungen in Augst. — August, 1991. — Vol. 1—2.
Schaaff U. Etruskisch-Rцmische Helme // Antike Helme (RGZM Monographien. — Bd. 14). — Mainz, 1988. — S. 318—326.
Simonenko A.V. Glass and Faience Vessels from Sarmatian Graves of Ukraine // JGS. — 2003. — Vol. 45. — P. 41—57.
Spaer M. Ancient Glass in the Israel Museum: Beads and Other Small Finds. — Jerusalem, 2001. — 384 p.
The splendour of Iran. — London, 2001. — Vol. 1. — 456 p.
Treister M.Ju. Conserning the Jewellery items from the Burial Mound at Nogaichik // Ancient Civilizations from Scythia to Siberia. — 1997. — Vol. 4, **2**. — P. 122—157.
Treister M.Ju. Late Hellenistic Bosporan Polychrome Style and its Relation to the Jewellery of Roman Syria (Kuban Brooches and Related Forms) // SRAA. — 2002. — Vol. 8. — P. 29—72.

А. В. Симоненко

БЛИЖНЕВОСТОЧНЫЕ ИЗДЕЛИЯ У САРМАТОВ СЕВЕРНОГО ПРИЧЕРНОМОРЬЯ

Предметы ближневосточного происхождения попадали к сарматам двумя основными путями — как военные трофеи и как предметы торговли. Часть импортов с Ближнего Востока является дарами или добычей грабителей.

К трофеям можно отнести шлемы типа Монтефортино, захваченные сарматами в в Малой Азии во время Митридатовых войн.

Предметами транзитной торговли через античные центры Северного Причерноморья можно считать многие предметы из могил сарматов, изготовленные на Ближнем Востоке [в Малой Азии, Леванте, Египте, Парфии]. Это полихромные ювелирные изделия, глазчатые и мозаичные бусы некоторых типов, амулеты из египетского фаянса в виде скарабеев, львов, лягушек, амфор, крошечных алтарей, сдвоенных цилиндров, чаши из стекла миллефиори, бальзамарии и некоторые другие виды стеклянных и фаянсовых сосудов.

Ключевые слова: сарматы, Ближний Восток, импорт, шлем, ювелирные изделия, стеклянная посуда, бусы, стекло, фаянс.

O. V. Symonenko

NEAR EAST OBJECTS FROM THE SARMATIAN SITES OF NORTH PONTIC AREA

The objects, somehow related to the Near East, came to the Sarmatians in two main ways — as military trophies and as the traded merchandise.

Spoils of war were the helmets of Montefortino type, seized by Sarmatians in Asia Minor during the Mithridates wars.

Some specimens of jewellery, eye-decorated, trace-decorated and mosaic beads from Sarmatian graves were made in the Near East. The Egyptian origin can be determined for amulets of «Egyptian» faience in the shapes of scarabs, lions, frogs, amphorae, tiny altars, double cylinders. Some glass vessels from Sarmatian graves were made in the Near East: the moulded and cut Achaemenidian calix, millefiori vessels, faceted beaker of Eggers type 187 and some other types of glass vessels.

Keywords: the Sarmatians, Near East, import, helmet, jewelry, glass, beads, faience.

Одержано 15.04.2016